

פְּרִשֵׁת וַיְחִי

קשר השבועה

■ הבטחה או שליחות

בקשה אחת ויחידה מבקש יעקב אבינו מבנו האהוב, יוסף. הבקשה הזו היא ציפור נפשו, להיקבר במערת המכפלה בארץ ישראל.

”שִׁים נָא יָדָךְ תַּחַת יְרֵכֵי וְעֲשִׂיתָ עִמָּדֵי חֶסֶד וְאַמֶּת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וְנִשְׂאֵתֵנִי מִמִּצְרַיִם וְקִבַּרְתֵּנִי בְּקִבְרֹתָם.” (בראשית מז, כט-ל)

יוסף נענה מיידית ובחיוב.

”וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדַבְּרְךָ.” (שם, פסוק ל)

באופן מפתיע, יעקב לא מסתפק בתשובה חיובית ודורש שבועה:

”וַיֹּאמֶר הַשְּׁבַע לִי, וַיִּשְׁבַּע לוֹ.”

לא ברור מה מקום השבועה הזאת. האם יעקב אינו בוטח ביוסף בנו האהוב והצדיק שיעמוד בדיבורו?

זאת ועוד. הרי הקב"ה הבטיח לו מפורשות:

”אָנֹכִי אֵרֵד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עֲלֵה וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ?”

(בראשית מו, ד)

ה' מבטיח ליעקב, שהוא בעצמו ידאג להעלותו בחזרה לארץ ישראל. לאור הבטחה זו, האם לא הלך יעקב אבינו רחוק מדי בדרישת השבועה? האם אין בכך כדי לפגוע בביטחון בדבר ה'?

הרי ראינו שיוסף נענש על שבטח והתחנן לשר המשקים, ובשל כך בילה עוד שנתיים בבית האסורים.

הרמב"ן משיב על השאלה הראשונה. יעקב אבינו ידע את מגבלותיו של יוסף בנו מול פרעה. על כן הוא נזקק להשביעו, כדי שפרעה ייאלץ לשחרר אותו. ראייה לפירוש הזה, הם דברי פרעה ליוסף.

"עֲלֵה וְקַבֵּר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעַךָ".

(בראשית ג, 1)

כלומר, אני מבין שאין לך ברירה, כי אתה נשבעת.

אך השאלה השנייה במקומה עומדת. מדוע יעקב אינו בוטח בה' שימלא את דבריו והתחייבותו, מבלי שיהיה נזקק להשביע את בנו?

נשוב ונתבונן בהבטחת ה' אל יעקב, אך הפעם נגלה מִסָּר שונה לגמרי.

"אֲנֹכִי אֶרְדֶּה עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עֲלֵה וְיִוֹסֶף יְשִׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ".

כלומר, אני אלווה אותך ברדתך למצרים ואני אלווה את עלייתך (אחר מותך), עד כאן זו הבטחה. מכאן ואילך זה ציווי. **אתה תפעל** שיוסף ישית ידו על עיניך. כלומר, את השליחות הזאת אני מטיל עליך. תפקידך הוא ליזום מהלך, שיוסף עצמו ישתתף בהלוויה ובסידור קבורתך בארץ ישראל.

הווי אומר, יעקב מתבקש לפעול בכל יכולתו, כדי לשכנע את יוסף לקבל על עצמו את השליחות המסובכת הזאת.

■ שלמות המיטה

הסכמתו של יוסף להישבע, גרמה ליעקב אביו התרגשות רבה והוא הודה בהשתחויה על ראש המיטה.

"וַיֹּאמֶר הַשֹּׁבֵעָ לִי, וַיִּשָּׁבַע לוֹ. וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה". (בראשית מז, לא)

מה מסתתר מאחורי ההתרגשות הזו?

כאן התורה דואגת להסתיר מידע סודי, שבכדי לגלותו יש לחשוף את המפתח. המפתח טמון במילה אחת המופיעה במקומות שונים זה מזה, ומקשרת את כולם לרצף אחד.

כדי לגלות את מילת המפתח, עלינו להיות רגישים וקשובים במידה מספקת לדברי הכתובים, עד שניתקל במילה הנראית מיותרת או יוצאת דופן.

מה יוצא דופן בפסוק הבא?

(בראשית מז, לא)

”וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה”.

הביטוי היוצא דופן הוא ”עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה”.

לא ברור מדוע צריכה התורה לציין היכן הייתה ההשתחויה, ומה המיוחד בראש המיטה?

בהמשך הפרשה שוב נפגש יעקב עם יוסף. והפעם:

(בראשית מה, ב)

”וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּטָּה”.

שוב מופיעה המיטה.

הפעם לא ”עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה”, אלא על מרכז המיטה.

החוליה השלישית והאחרונה שבה נזכרת המיטה, היא מיד אחרי ברכת יעקב לבניו ואחרי הצוואה אשר השאיר להם.

”וַיִּכַּל יַעֲקֹב לְצִוּת אֶת בְּנָיו, וַיֹּאסֶף רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה וַיְגִיד וַיֹּאסֶף אֶל עַמְיִו”.

(בראשית מט, לג)

בפעם הזאת אנו פוגשים ברגלי המיטה, אליה אסף יעקב את רגליו.

מלבד שלוש הפעמים האלה, לא מוזכרת המילה ”מיטה” בכל התורה כולה, **אפילו לא פעם אחת.**

הממצא הזה מחזק את התחושה כי קיים מָסָר נסתר בתוך השרשרת הזו, ועלינו לגלותו.

■ לאה אשת יעקב

ניקח את שלושת החוליות האלה ונעמיד אותם זה לצד זה.

מה תגלה השרשרת?

בחוליה הראשונה, יעקב מבקש מיוסף לקבור אותו בקבורת אבותיו, ללא פירוט.

(בראשית מז, ל)

”וַיִּשְׁכַּבְתִּי עִם אָבֹתִי, וַנִּשְׁאַתְנִי מִמַּצְרַיִם וַקְבַּרְתֵּנִי בְּקִבְרֵתָם”.

הכול יודעים שאברהם ויצחק קבורים במערת המכפלה, אך יעקב לא מפרט מי עוד קבור שם.

החוליה השנייה מגלה עוד משהו:

”וַאֲנִי בָבְאִי מִפְּדֹן מֵתָה עָלַי רַחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדֶרֶךְ, וְאֶקְבְּרָהּ שָׁם בְּדֶרֶךְ אַפְרַת
הוא בית לָחֵם.”
(בראשית מח, ז)

בחוליה השנייה הזאת מוזכרת רחל אשת יעקב ואמו של יוסף, שנקברה בדרך אפרת ולא במערת המכפלה.

רק בחוליה השלישית מתגלה הסוד במלואו.

יעקב מצווה את בניו לקבור אותו במערה אשר בשדה המכפלה. אך בניגוד לשיחה המוקדמת עם יוסף, הפעם יעקב אבינו מפרט בצורה מדויקת מי קבור שם:

”שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק וְאֶת רִבְקָה
אִשְׁתּוֹ, וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת לֵאָה.”
(בראשית מט, לא)

במערת המכפלה קבורה לאה אשת יעקב, והוא מבקש להיקבר לצידה.

נתאר לעצמנו, מה חלף בראשו של יוסף בשעה שאביו הניח לפתחו את בקשתו? בעוד רחל אמו קבורה בדרך לבדה, מבקש ממנו יעקב אביו, להפעיל את כל צבא מצרים ולעלות בחיל כבד לארץ כנען ולקברו לצידה של לאה.

בין לאה ורחל הייתה תחרות קשה על לידת השבטים. אחי יוסף, בניה של לאה ביקשו להרוג את יוסף לבסוף מכרו אותו לעבד. ולמרות כל זאת, מודיע יעקב לבנו יוסף כי הוא מבקש להיקבר לצידה של לאה.

יוסף כובש את רגשותיו הגואות ומשיב ללא היסוס: ”אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדַבְּרְךָ”.

יעקב אבינו ממשיך ללחוץ ודורש: ”הֲשִׁבְעָה לִי!”

שוב נחמץ לבו של יוסף. מדוע צריך שבועה? האם הוא לא נאמן לשמור את הבטחתו? האם עד עכשיו לא הוכיח מספיק את נאמנותו לאלוקים, לאדונו ולמשפחתו?

יוסף לא שואל שאלות. הוא מבצע בדיוק את מה שנתבקש.

יוסף נשבע.

■ הבכורה

במעשה האצילי הזה זכה יוסף לבכורה, במקומו של ראובן, וזו הייתה כוונתו של יעקב אבינו.

בדבריו לראובן בנו, אומר יעקב:

"כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ, אֲזַ חִלַּלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֶהּ"
(בראשית מט, ד)

ראובן חילל את מיטתו של אביו בשעה שהתערב בלא סמכות ובלא רשות בסידור המיטות באוהל יעקב. לאחר מותה של רחל, העביר יעקב את מיטתו לאוהל בלהה שפחת רחל. ראובן קינא לאמו והעביר את המטה לאוהל לאה, ובכך פגע בזכרה של רחל.

יוסף עושה את ההיפך הגמור.

יוסף הסכים ללא היסוס להעלות את יעקב אביו אחר מותו ממצרים לארץ כנען, ולקבור אותו במערת המכפלה לצד לאה, בעוד רחל אמו קבורה בדרך לבדה. על התיקון הגדול הזה של אי התערבות בסידור מיטת אביו, התרגש יעקב עד למאוד והשתחוה על ראש המיטה.

בספר דברי הימים נאמר:

"וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל, כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וּבְחִלּוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל"
(דברי הימים-א, ה, א)

יוסף זכה בחלק הבכורה ושני בניו הועלו לדרגת בני יעקב. בעקבות זאת, הם זכו לשני חלקים בארץ ישראל, נחלת מנשה ונחלת אפרים.

ראובן חילל את מיטת אביו, ולכן הפסיד את הבכורה. מנגד, יוסף מכבד את מיטת אביו ומחזיר את כבוד אביו למקומו, ולכן הוא זוכה בבכורה. זה מסביר מדוע מיד אחרי שיעקב השתחוה על ראש המיטה, נאמר:

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֵׁב עַל הַמִּטָּה"

הביטוי הפותח "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" מלמד שיש קשר בין שני האירועים. כלומר, בעקבות שבועת יוסף הבשיל השלב שבו ניתן להעניק לו את הבכורה, שהיא בכפליים.

"וַעֲתָה שְׁנֵי בְנֵי הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, כְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי"
(בראשית מח, ה)

כאשר כילה יעקב לצוות את בניו על קבורתו, הרגיש שהגיע הזמן, המשימה הושלמה והוא יכול לאסוף את רגליו אל המיטה. **תוקן עוון חילול המיטה.**

”וַיְכַל יַעֲקֹב לְצֹת אֶת בְּנָיו וַיֹּאסֶף רִגְלָיו אֶל הַמַּטָּה וַיְגִיעַ וַיֹּאסֶף אֶל עַמְּיוֹ.”

(בראשית מט, לג)

המעגל נסגר תחת השראתה של מיטתו ובזכות שבועת יוסף.

■ שבועת הארץ

נמשיך ונעמיק בקשר השבועה ונגלה כי שבועת יוסף ליעקב חורגת משבועת בן לאב גרידא. היא מכילה משהו הרבה יותר כולל ועמוק.

כשמגיעים לסוף הפרשה מגלים, כי גם יוסף בעצמו הולך בעקבות אביו ופועל לפני מותו באופן זהה. גם יוסף משביע את בני ישראל, שלא ישכחו בבוא העת להעלות את עצמותיו אל ארץ ישראל.

”וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלֶתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִזֶּה.”

(בראשית נ, כה)

בהמשך דבריו מגלה לנו יוסף את הסוד, והיא בשבועת אלוקים בעצמו:

”וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו: אֲנִכִּי מֵת וְאֵלֹהִים פֶּקֶד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֵעֲלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב.”

(שם, פסוק כד)

המחויבות לארץ ישראל היא לא פחות מהתחייבות בשבועה.

מדוע?

חז"ל מסרו לנו כי ארץ ישראל נקנית בייסורים.

”תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלוש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על - ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא.”

יהיו רבים שלא יוכלו לעמוד בניסיון הזה, לא פיזית ולא רוחנית. רק התחייבות בשבועה, תוכל להבטיח את האחיזה בארץ.

מדוע ארץ ישראל נקנית בייסורים?

כי ארץ ישראל, שהיא ארצו של הקב"ה, מציבה סף רוחני גבוה, למי שרוצה להתגורר בה לאורך זמן. במבחן ההישרדות בארץ ישראל, רק חוקי ה' ומצוותיו יבטיחו את קיומו של העם בארצו.

ומדוע הקב"ה צריך לקשור את עצמו בשבועה? האם יש איזשהו קושי העומד בפניו?

התשובה היא, שמקנן חשש פן דור הגאולה לא יהיה ראוי להיגאל ולעלות לארץ ישראל מפאת דרגתו הרוחנית הירודה. על כן ה' קשר את עצמו בשבועה:

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵינוּ: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתְנֶנָּה".
(דברים לד, ד)

לאמור, ה' יזכור את בריתו ושבועתו ועם ישראל ייגאל בין אם הוא ראוי ובין אם אינו ראוי.

בידוע, כי יהיו הרבה עכבות והרבה קשיים בדרך למימוש חזון יישוב הארץ. רק 'שבועה' על כל המשתמע ממנה, מסוגלת להתגבר על הקשיים האלה.

יעקב משביע את יוסף כדי להתגבר על קשיים שאולי יערים פרעה מלך מצרים.

יוסף משביע את אחיו לדורות הבאים, אולי תהיינה חסימות בדרך להעלאת ארונו.

גם גולי בבל משביעים את עצמם, שלא יתפתו למנעמי הגלות וישכחו את ירושלים.

"עַל נְהָרוֹת בָּבֶל שָׁם יִשְׁבְּנוּ... אִם אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַק לְשׁוֹנֵי לְחֻפֵי אִם לֹא אֲזַכְּרֶכִי אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֹתִי". (תהילים קלז)

